

ב. שיאור דרבי יהודה לרבי יהודה, כשם אינו 'מצה' למנחות, כך אין אדם יוצא בו ידי חובת אכילת מצה (עפ"י שפת אמת).

ג. הלכה כרבי יהודה שהאוכל שיאור בפסח פטור ממלקות [ואולם לענין סימני ה'שיאור' פסק הר"ף הלכה כרבי מאיר, שכל שיש בו כקרני חגבים הרי זה חמץ גמור, שכן נשנה במשנה בפסחים בלשון 'חכמים']. הלך עיסה שהכסיפו פניה כשרה למנחה כמצה. אבל נסדקה כקרני חגבים – פסולה.

ב. לדברי רבי מאיר, לאחר מדידת הסולת היה לש ממנו מעט, וטומנו בתוך הסולת ומתחמץ, וממנו היה מחמץ את השאר. ולדברי רבי יהודה היה מביא שאור מחומץ יפה מביתו, ונותנו לתוך העשרון (-הכלי) וממלאו.

[והכל מודים שאין מוציאים מעט מן הקמח ומחמצים אותו בחוץ, במקום חמים או בתוך עיסה מחומצת, ומחזירים אותו לעשרון – גזרה משום הרואים אותו מביאו מבחוץ ואינו מודדו עכשו ויסברו שהוא מוסיף על העשרון].

הרמב"ם בפירושו המשנה פסק דלא כר' יהודה (כי מלשון 'אמרו לו' משמע שהרבים חולקים על ר' יהודה), ואולם בחיבורו הגדול פסק כרבי יהודה.

דף נד

צ.א. האם תפוחים מחמצים את העיסה? מנחות הבאות חמץ, האם כשר להחמיצן בתפוחים?

ב. תפוח תרומה שריסקוהו ונתנהו לתוך עיסה וחמצה – האם העיסה מותרת לזרים?

ג. מנחת חוטא, האם היא מגובלת במים?

א. לפי המבואר בסוגיא, התפוחים מחמיצים את העיסה על כל פנים להיותה 'חמץ נוקשה'. ונחלקו חכמים ורבי חנינא בן גמליאל (/ בן תרדיון) האם מחמיצים את המנחה בתפוחים (רחב"ג) אם לאו (חכמים).

א. אפשר שלדעת רבי חנינא ב"ג החמצה בתפוחים חימוץ גמור הוא, ואפשר שחמץ נוקשה הוא ולדעתו חמץ נוקשה כשר במנחה לכתחילה (עתוס' נג. ד"ה אלא, ועוד).

ולחכמים, אפשר שבדיעבד כשרה ולא אסרו אלא לכתחילה (כן צדדו בתוס' שם).

ב. אומר רבנו תם, וכן דעת רוב הראשונים (ע' שו"ת הרשב"א שלג; או"ח תסב): דוקא משום תערובת המים שבעיסה, לכך מי התפוח מחמיצים כחמץ נוקשה [ומהרמב"ם משמע שחמץ גמור הוא], אבל ללא מים, מי פירות אינם מחמיצים – לדעת רבא בפסחים, ודלא כמשמעות הירושלמי.

ואולם למעשה נטה ר"ת להחמיר שאפילו ללא מים ייחשב כחמץ נוקשה. וכן נקט רש"י (בפסחים לו.) שמי פירות ללא מים הוי חמץ נוקשה. וכן היא דעת הראב"ד (חמץ ה.ב.). [בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד צח) כתב שחייבים לחוש לשיטתם, ואין יכולת אף לכל גדולי דורנו להתיר, כיון שכבר נהגו כן ברוב המקומות (ע"ש פרטים נוספים)].

ב. הואיל והתפוחים מחמיצים עכ"פ כחמץ נוקשה, הרי עיסה שנתנו בה תפוח מרוסק של תרומה ונתחמצה – אסורה.

אפשר שאסורה מדאורייתא דילפינן מפסח וממנחות, ואפשר מדרבנן (ע' שבת הלוי ח"ב מה.א). בירושלמי אמרו שרבי יוסי מתיר (מובא בתוס').

ג. לדעת רבי אילא, מנחת חוטא אין בה לא שמן ולא מים, שהרי קרויה חרבה. [רק לאחר קמיצה, לדעת ריש לקיש משכשכה בלוג השמן. ע' לעיל כג; תוס']. ולכך אין לך מנחה הקשה לקמיצה יותר ממנחת חוטא (שבשעת הקמיצה נושר מן הקמח יותר מדי. רש"י). ולדברי רב יצחק בר אבדימי – מגבלה במים. וחרבה שאמרה תורה – חרבה משמן.

הלכה כדעה אחרונה (רמב"ם). ולענין לכתחילה – ע' בחזו"א; חדושים ובאורים).

לדעת שניהם מידת הקומץ משתערת כפי מצב המנחה בשעת הקמיצה – אם סולת ואם עיסה.

לפרש"י יש להזהר שלא לשים בה הרבה מים עד שתהא בלילה רכה ויוגדל נפחה מנפח הסלת, שהרי מבואר בסוגיא שב'תפח' אנו משערים מן התורה כדמעיקרא, ונמצא שע"י התפיחה הקומץ חסר (עפ"י חזו"א עוקצין ג,ו). וכתב שם פירוש אחר מפרש"י, ולפיו כשר אף בבליה רכה. ונשאר ב'צריך עיון'.

צד. א. אכל שתפה או צמק, או צמק ואח"כ חזר ותפה – כיצד משערים אותו לענין טומאת-אכלין, לענין דיני נותר ופיגול, ולענין שיעור מעשר?

ב. מהי שאלת 'דיחוי באיסורין' ומהי מסקנת הדין, היש דיחוי באיסורים אם אין?

א. העולה מן הסוגיא, כדברי רבה:

אכל פחות מכשיעור שתפה לכשיעור (כגון מחמת ספיגת נוזלים); לענין טומאת אכלין או חיוב נותר ופיגול וטומאתן, וכן לענין איסור אכילת חלב וכד' – מן התורה נידון כמעיקרא ומדרבנן החמירו שמטמא, הן טומאה דאורייתא הן טומאת ידים דרבנן שגזרו על נותר ופיגול.

א. אין חילוק אם נגע בו שרץ לאחר התפיחה או מקודם לכן – מהתורה טהור ומדרבנן טמא (חזו"א עוקצין ג,ה). אך יש אומרים שלדעת הראשונים שפחות מכביצה אינו מקבל טומאה כלל, אם נגעה בו טומאה ואח"כ תפח לכשיעור – אינו מטמא (ע' משל"מ טומאת אוכלין ד,א שנסתפק בדבר; חסדי דוד טבול יום ד,ח).

ב. יש מי שאומר שלדעת הסוברים אין דיחוי באיסורים, מדין תורה הריהו כמי שיש בו כשיעור, שהולכים לפי המצב העכשוי (ע' ב'חדושי הרשב"א' בשם התוס'. ותמה על כך מסוגית הגמרא; תורת חסד או"ח ח'ו).

היה בו כשיעור ונתכוון (כגון בשר בהמה זקנה שדרכו להצטמק) – נידון מכאן ולהבא כמצבו ההוא, ופטור ואינו מטמא לא מדאורייתא ולא מדרבנן.

אין חילוק אם נטמא האכל כשהיה בו כשיעור או לאחר שנצטמק (חזו"א).

היה בו כשיעור וצמק וחזר ותפה – לרב, רבי חייא ורבי יוחנן משערים כמו שהם עתה, שחוזרים למצבם הראשון. ולשמואל, רבי שמעון ברבי וריש לקיש משתערים כמו אכל שהיה פחות מכשיעור מעיקרו ותפה – שמדאורייתא אין בו כשיעור. והשיבו על דעה זו מדברי המשנה בטהרות.

הלכה כדעה ראשונה (רמב"ם; רמב"ן שבת צא. וע' גם שו"ת הרשב"ש רצט). וכתב בספר משנה למלך (טומאת אוכלין ד,א) שאם נטמא וצמק ושוב תפח, חזר לטומאתו הראשונה ללא מגע טומאה נוסף.

מבואר בסוגיא ששאלת השיעור במעשר שוה בעצם לשאר ההלכות; האם משערים עשירית כפי מצב הפירות העכשוי או המצב הראשון (וע"ע בפרטי הדינים בסמוך). ואולם אמרו (נה). שמרימים גרוגרות על תאנים לחות לפי מנין, הגם שנפח הגרוגרות קטן – הואיל ויכול לשולקן ולהחזירן לכמות שהיו מעיקרא. נראה שכן הדין לענין שאר איסורי תורה (עפ"י חזו"א).

ב. שאלת דיחוי באיסורין; אכל שהצטמק ופחת מכשיעור טומאה או שיעור חיוב – האם נדחה לגמרי מדינו הקודם, ואם יחזור ויתפח הרי דינו כדין אכל קטן מעיקרא שתפח, או שמא לא נדחה לפיכך אם יחזור ויתפח – יחזור למצבו הראשון, להיות כשיעור. שאלה זו שנויה במחלוקת החכמים דלעיל, והוכיחו מן המשנה שאין דיחוי באיסורין הלכך אם חזר ותפח – חייבים עליו כמקודם. ואולם מדרבנן נידון לחומרא כדבר שיש בו שיעור, כדלעיל.

דפים נד – נה

צה. א. האם ניתן לתרום ולעשר גרוגרות על תאנים לחים או תאנים על גרוגרות, וכיצד משערים? ב. האם תרומות ומעשרות ניטלות באומד או במידה? האם ניטלות במחשבה?

א. במקום שיש כהן, ניתן לתרום תאנים על גרוגרות לפי מנין, שכיון שיש שם כהן, תורם מן היפה (– התאנים הלחות) ואעפ"י שאינו מתקיים. ואם אין שם כהן – אינו תורם, מפני שאינו מתקיים. מלבד אם רגילים באותו מקום לעשות התאנים גרוגרות – תורם, שהרי מתקיימות ע"י שיעשון גרוגרות. [לדברי רבי יהודה (תרומות ב,ו) וע"ש בפירוש הרא"ש ור"י קורקוס] לעולם תורם מן היפה, הגם שאין שם כהן. אבל סתם משנה דלא כוותיה).

והעמידו בגמרא דין זה בדברים הניטלים באומד (כדלהלן), וכשמפריש תאנים לפי מנין – מפריש בעין יפה שהרי התאנים גדולים מן הגרוגרות. אבל מעשר שצריך להיות עשירית בדוקא, לא יותר – הרי נפח התאנים שמפריש גדול יותר מעשירית הגרוגרות.

וצריך ליטול לפי מידה ולא לפי מנין. אולם אפשר שלדעת רבי יוסי, לפי מה שאמרו לבסוף 'שאני גרוגרות הואיל ויכול לשלקן' – אין כאן ריבוי במעשרות, שהרי הגרוגרות נידונים כפי נפח התאנים.

גרוגרות על תאנים; כשכהן מצוי – אין לתרום, כיון שהגרוגרות פחות יפים. וכשאינו מצוי – תורם [מלבד לדעת ר' יהודה שלעולם תורם מן היפה, כנזכר].

וכשהוא תורם גרוגרות על התאנים – תורם לפי מדה. [ואף אם היינו משערים כפי המצב הראשון, אין כאן ריבוי במעשרות – בתרומה שמפריש בעין יפה, יותר מכשיעור שחייב].

מדברי רש"י משמע שכשתורם לפי מדה – מותר לתרום גרוגרות על תאנים [במקום שרגילים לעשות גרוגרות מהתאנים], וכל הנידון בגמרא הוא בתורם לפי מנין. (ער"י קורקוס תרומות ב,ד בבאור שיטתו. וע"ע שטמ"ק ורש"י. וברמב"ם אין משמע כרש"י).

רבי אלעזר ברבי יוסי מסר בשם אביו שהיה מפריש גרוגרות על התאנים לפי מנין, כי סובר שהואיל ואפשר לשלוק הגרוגרות ולנפתחן שוב, הרי הן נידונות כפי מידת התאנים.

א. הרמב"ם (תרומות ה,יח) פסק כת"ק. ובספר כפתור ופרח (כה) כתב שהלכה כרבי יוסי שנימוקו עמו.

ב. פסק הרמב"ם (שם), אם עבר ותרום תאנים על גרוגרות במדה או גרוגרות על התאנים במנין, תרומתו תרומה. ומשמע שהוא הדין גם לענין מעשר, וכן מבואר בירושלמי (תרומות ב,ב), ואעפ"י שיש להקפיד על השיעור – שאין זה בכלל מרבה במעשרות או ממעט. [ויש ללמוד ב'כל שכן' שאין לחוש לעשר תפוזים שקליפתם עבה על אלו שקליפתם דקה, ולהפך] (עפ"י מנחת שלמה קמה,א).

ב. תרומה גדולה – מהתורה דיה בחטה אחת, וחכמים נתנו בה שיעור לעין רעה, בינונית ויפה. וניטלת באומד.